

خاطره‌های فلک الافلاک

سید فرید قاسمی

چاه‌گاہ

فهرست

۷.....	درآمد.....
۹.....	قلعه فلک الافلاک.....
۱۳.....	زندان دژ سپه.....
۲۹.....	روایت.....
۲۹.....	احمد عاشورپور (۱۲۹۶ - ۱۳۸۶ ش).....
۳۳.....	مرتضی قاسمی (۱۲۸۶ - ۱۳۶۵ ش).....
۳۹.....	حبيب الله کاکاوند (۱۳۱۴ - ۱۳۹۱ ش).....
۴۳.....	غلامحسین گلسرخي (۱۳۰۷ - ۱۳۹۶ ش).....
۴۶.....	خليل ملكي (۱۲۸۰ - ۱۳۴۸ ش).....
۸۹.....	احمد ناظرزاده کرمانی (۱۲۹۲ - ۱۳۵۵ ش).....
۱۰۲.....	ایرج نبوی (۱۳۱۲ - ۱۳۷۵ ش).....
۱۳۳.....	پی نوشت.....
۱۴۱.....	تصویر.....

قلعه فلک الافلاک

میانه شهر خرم‌آباد، بر فراز تپه‌ای آهکی، بزرگ و سنگی مشرف به رودخانه‌ای که از شرق و جنوب تپه می‌گذرد، قلعه فلک‌الافلاک قرار دارد. ساختمانی با مصالح سنگ، آجر، خشت و ملات گچ و آهک با دیوارهای محکم و بلند و برج دیده‌بانی با پایه‌هایی که بر روی تیغه‌های سنگی و بنای قلوه‌سنگی استحکام دارد. بنای نخستین‌اش به پیش از اسلام بازمی‌گردد. گویا در سده سوم میلادی، شاید حدود سال ۲۵۹ میلادی/ ۳۶۳ قبل از هجرت به دستور شاپور اول ساسانی (۲۴۱ - ۲۷۲ م) ساخته/ بازسازی شده است.

سیاحتگرها و تاریخ‌نگارها نام قلعه فلک‌الافلاک را به صورت‌های گوناگون ضبط کرده‌اند: دژ شاپورخواست/ سابرخواست، قلعه شاپورخواست، قلعه خرم‌آباد، قلعه دوازده‌برجی و قلعه فلک‌الافلاک. گروهی کم‌اطلاع نیز در آثار خود دژبز، قلعه سفید/ سپید، دژ سیاه و سلاسل آورده‌اند که درست نیست. از نام‌های اولیه این بنا در متون کهن فارسی خبری نیست و دژ شاپورخواست قدیم‌ترین نامی است که در برجای مانده‌های ایرانی از قلعه یاد شده دیده‌ایم. این قلعه بعدها که شهر جدید خرم‌آباد در شمال شاپورخواست رونق گرفت به نام قلعه خرم‌آباد

مشهور شد و از دوره قاجار - و بنابر روایتی از روزگار افشاریه - به دنبال تغییرهایی که انجام دادند قلعه فلک‌الافلاک نام گرفت.

روایت نام‌گزینی قجری به عهد فتحعلی شاه قاجار و زمانه حکمرانی محمدعلی میرزا دولت‌شاه در لرستان بازمی‌گردد.

پس از ورود نظامی‌ها در سال ۱۳۰۲ خورشیدی، نام قلعه سپه/دژ سپه بر این قلعه گذاردند که پذیرش عامه نیافت. عده‌ای از خرم‌آبادی‌های کهنسال به این بنا «قلا» و «فلک افلا» می‌گویند اما گروهی از بدنه جامعه آن حدود را به سبب حصار پیشین «دوازده‌برجی» می‌نامند. در هر عصری با هدف بازسازی تغییرهایی در ساختمان قلعه و دامنه‌اش داده‌اند. بیرونی اولیه قلعه و برج‌های بلندش با وجود استحکام دژ و بارویش بر اثر گذر زمان و حادثه‌های گوناگون از میان رفته‌اند و حصار و برج‌های پیرامونش ویران شده‌اند. اما به سبب جایگاه بی‌مانند، ویژگی‌های ساختمان، کنگره‌ها و دریچه‌ها، چاه و چشمه پُر آب در دامنه‌اش، همواره از اهمیت خاص برخوردار بوده است. این قلعه دیرزمانی اردوگاه اسیرهای رومی، روزگاری خزانه جواهر و ثروت بدر بن حسنویه، زمانی دژ امن، مستحکم و تا حدودی تسخیرناپذیر نظامی، چندین سده کاخ اتابکان لر کوچک، سال‌ها مقر والی‌ها و حکام لرستان و دهه پایانی سده سیزدهم خورشیدی متروکه بود.^۱ در حاکمیت پهلوی نیز به ترتیب انبار ابزارهای جنگ، بازداشتگاه تبعیدی‌ها و زندانی‌های سیاسی^۲، مرکز ضبط و پنخش رادیو لشکر لرستان و بایگانی ارتش شد. قلعه فلک‌الافلاک دهم مهرماه ۱۳۴۸ با شماره ۸۸۳ در فهرست آثار ملی به ثبت رسید و از سال ۱۳۴۹، پس یک دوره بازسازی طولانی، به‌عنوان محل برگزاری نمایشگاه، بعدها